

Mäns våld mot kvinnor i samband med separation

Hans Ekbrand

Innehåll

1	Vad är separationsvåld?	2
1.1	Definition	2
1.2	Skillnader mellan separationsvåld och annan kvinnomisshandel . .	3
2	Varför är separationsvåld viktigt att studera?	4
2.1	Våld som hinder för separation	4
2.2	Separation som ”lösning”	7
3	Tidigare forskning	7
3.1	Studier av separationsvåld	8
3.1.1	Vilka våldsakter används	8
3.1.2	Omfattningen av separationsvåld	9
3.1.3	Hindra och avbryta separation	10
3.1.4	Dominera förhandlingar	10
3.1.5	Straffa för separation	13
3.2	Studier av riskfaktorer	13
4	Riktlinjer för en kommande studie av separationsvåld	17
4.1	Att fråga männen eller kvinnorna?	17
4.2	Vad bör inkluderas i ”separationsvåld”?	18
4.3	Vilka variabler bör testas i undersökningen?	18
4.4	Var finna intervjupersoner med olika erfarenheter?	19
4.5	Problem med studier av separationsvåld	20

Inledning

I denna artikel kommer jag att definiera begreppet *separationsvåld*, beskriva dess förekomst, och diskutera vad separationsvåld innebär för kvinnors möjligheter att separera. Vidare kommer jag att utifrån tidigare forskning inom området skissa på en studie av riskfaktorer för separationsvåld. I de första två avsnitten definerar jag begreppet separationsvåld, och beskriver vad som skiljer det från annan kvinnomisshandel, diskuterar betydelse av separationsvåld för kvinnors frihet att separera samt värdet av separation som strategi mot kvinnomisshandel. I nästa avsnitt beskriver jag, med hjälp av tidigare forskning, förekomsten av separationsvåld, vilka våldshandlingar som män vanligen använder, vilka fördelar män kan vinna på det, och vilka riskfaktorer som hittills identifierats. I ett avslutande avsnitt skissar jag på en undersökning av vilka faktorer som kan användas för att förutsäga och minska risken för separationsvåld, diskuterar vilka lärdomar man kan dra av tidigare studier och resonerar kring möjligheterna att kombinera datainsamling med att engagera olika institutioner som ofta har att göra med kvinnor som separerar och vars rutiner skulle kunna synliggöra omfattningen av mäns separationsvåld.

1 Vad är separationsvåld?

1.1 Definition

Martha R. Mahoney myntade 1991 i en artikel i *Michigan Law Review* begreppet "separation assault" med vilket hon avsåg "the particular assault on a woman's body and volition that seeks to block her from leaving, retaliate for her departure, or forcibly end the separation."¹ Begreppet "separation assault", hädanefter benämnt separationsvåld, sätter enligt Mahoney den våldsamma mannens försök att dominera och kontrollera sin kvinnliga partner i fokus.²

[separation assault] aims at overbearing her will as to where and with whom she will live, and coercing her in order to enforce connection in a relationship. It is an attempt to gain, retain, or regain power in

¹[Mah91, s. 6.]

²Själva temat för den framställning där Mahoney definierar begreppet separationsvåld är den amerikanska juridiska diskursen som utifrån frågan "Varför separerar inte misshandlade kvinnor" dominerats av svar som pekar på kvinnan själv, via begreppet *learned helplessness*, och därmed framställt misshandlade kvinnor som patologiska. Genom att använda begreppet separationsvåld fokuseras männens aktiva hindrande av separationer och mycket av den kritik som vanligen riktas mot frågan "Varför separerar inte misshandlade kvinnor" blir då missriktad.

a relationship, or to punish the woman for ending the relationship. It often takes place over time.³

Mäns partikulära våldsamma eller tvingande handlingar som tillsammans utgör processen separationsvåld kallar Mahoney ”separation attacks” (separationsattacker).⁴

Så som Mahoney definierat separationsvåld lämpar det sig utomordentligt väl för att förstå hur kvinnor resonerar när det gäller separation eller fortsatt samlevnad och hur mäns våldhandlingar kan motverka både att kvinnor väljer separation och kvinnors möjligheter att faktiskt bli av med sina våldsamma män. I sin beskrivning av mäns motiv för separationsvåld betonar Mahoney kontrollen över kvinnan som kan ta olika uttryck: hindra kvinnan från att lämna mannen, tvinga henne att återvända, straffa henne för att hon lämnat honom.

1.2 Skillnader mellan separationsvåld och annan kvinnomisshandel

Hur skiljer sig då dessa olika motiv för separationsvåld, sett ifrån mannens perspektiv, från ”vanlig kvinnomisshandel” som inte, primärt, syftar till att blockera kvinnans frihet att separera? En fundamental skillnad synes vara den mellan våld som syftar till att få kvinnan att bete sig så som mannen önskar och våld som utgör bestraffning för att hon lämnat honom. I det förra fallet kan hans våld göra henne foglig för hans krav på henne och tvinga henne att acceptera ett förhållande där han får fördelar på hennes bekostnad, där hans handlingsutrymme ökar och hennes minskar, där han tar sig friheter som hon inte ges. I det senare fallet, dvs den specifika form av separationsvåld som syftar till att straffa för separation, kan mannen inte räkna med att hans våldhandlingar kan medföra några direkta fördelar för honom eftersom de inte lever tillsammans längre.

I den utsträckning som vi uppfattar kvinnomisshandel som ett rationellt medel för män att uppnå makt över kvinnor i parförhållanden, skulle vissa former av separationsvåld kunna uppfattas som irrationella, eller ”patologiska”, om vi inte överger uppfattningen att kvinnors separationer är definitiva brytningar som gör att de kan försäkra sig att inte behöva ha med männen att göra mer.

För det första måste vi, som Mahoneys beskrivning av separationsvåld klargör, räkna med möjligheten att mäns separationsattacker kan tvinga en kvinna att återvända till mannen. Hur vanligt det är, eller för hur lång tid sådana påtvingade återföreningar vanligen varar, vet vi ännu inte, men att det förekommer gör mäns separationsvåld mer begripligt, dvs. rationellt från deras perspektiv.

³[Mah91, s. 65f.]

⁴[Mah91, s. 65.]

För det andra har män och kvinnor som levt tillsammans, och i synnerhet om de har gemensamma barn, i samband med skilsmässor, bodelningar och vårdnadstvister, även efter en separation gemensamma angelägenheter där parterna kan ställa, eller inte ställa krav på varandra, kvinnor kan berätta eller inte berätta för utomstående om männens våld, såväl det som ligger längre tillbaka i tiden som eventuellt separationsvåld. Så även om mannen och kvinnan inte längre lever tillsammans kan mannen ha intresse av att, med hjälp av separationsvåld, kontrollera kvinnan.

För det tredje har även mäns bestraffningar av kvinnor som lämnar dem effekter som förstärker mäns makt över kvinnor. Vad som ur den enskilde mannens perspektiv synes vara irrationellt, eller om vi så vill ”patologiskt”, att under mycket lång tid efter att förhållandet upphört fortsätta att förfölja, misshandla, hota och på olika sätt trakassera kvinnan, påverkar, genom kvinnors kunskap om att en del män faktiskt agerar på detta vis, alla kvinnors framtida beslut om att försöka separera från män. Speciellt effektivt, och ”patologiskt”, är det grova våldet, i synnerhet mäns mord på kvinnor som lämnar dem. Det faktum att risken för att bli mördad ökar för kvinnor som separerar gör, även om risken förstås fortfarande är mycket liten, priset för kvinnans säkerhet efter separationen så oerhört mycket högre. Hur skydda sig mot en man som kanske tänker mörda en?

Om vi föreställer oss ett kontinuum mellan å ena sidan rationellt kalkylerande handlingar och å andra sidan patologiska vanor så ligger rimligtvis, ur den enskilde mannens perspektiv, de två förstnämnda syftena med separationsvåld: hindra separation och kontrollera förhandlingar i närheten av den rationella polen, medan att bestraffa för realiserad separation ligger närmare den patologiska polen.

2 Varför är separationsvåld viktigt att studera?

2.1 Våld som hinder för separation

Separationsvåld är ett mycket viktigt hinder för misshandlade kvinnors möjlighet att separera. Med hinder för separation avser jag fenomen på tre nivåer:

1. Omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor väljer att inte separera. Denna sorts hinder begränsas alltså till de omständigheter som misshandlade kvinnor faktiskt resonerar kring när de funderar över separation.
2. Omständigheter som förklarar varför en del misshandlade kvinnor skulle valt att inte separera om de hade vetat vad som skulle komma att hända dem. Denna utvidgning av begreppet kan fånga de hinder som i efterhand

visade sig vara så stora att beslutet om separation för kvinnorna, eller för efterlevande, framstår som ett misstag.

3. Värderingar som leder till att en del misshandlade kvinnor som har dem väljer att inte separera.

Att stanna vid de två första typerna av hinder är otillräckligt, om än bekvämt för forskare som helst inte vill blanda in värderingar i sin forskning, eller vill motverka psykologiserande synsätt och istället hävda ett aktörsperspektiv. Som exempel på den sorts värderingar som kan definieras som hinder av typ 3 kan vi ta när en kvinna väljer att träda in i ett heterosexuellt förhållande (och kanske dessutom skaffar barn). Detta en redan välbekant händelse så vi bör tala om en *institutionaliserad heterosexualitet*. Ett rationalistiskt perspektiv på människors handlingar måste på avgörande punkter revideras för att kunna tillämpas på människor, speciellt mödrar, i heterosexuella förhållanden.

För det första vems välfärd ska optimeras? Kvinnans, Parets, Familjens? Värderingen att ett barn behöver sin pappa är ett exempel på en värdering som om inte kvinnorna omfattat den skulle lett till att fler valt att separera (om den dessutom inte så undantagslösts omfattats av det omgivande samhället skulle misshandlade kvinnors separationer blivit mycket mer enkla och lyckosamma).

För det andra: Kvinnan kan svårligen, om hon älskar sin man, utgå från att mannen strävar efter att optimera sina egna intressen, dvs tolka hans handlingar som drag i en strategi för att maximera hans vinster av förhållandet på hennes bekostnad. Förutsättningarna för en effektiv motstrategi, t.ex. i form av en "terrorbalans", är därför i princip obefintliga och i den utsträckning män söker upprätta ett sådant dominansförhållande har de goda chanser att lyckas.

Efter denna utveckling om begreppet "hinder", räcker det att konstatera att våld som hinder för separation handlar om hinder av typ 1 och 2.

Det sägs ofta, med rätta, att vad som framför allt hindrar misshandlade kvinnor från att separera är mäns våld. Amy Elmans och Maud Eduards undersökning av kvinnor som sökt skydd på kvinnojourer visar att 53% av dessa kvinnor upplevde risken för ännu mer och grövre våld som det största hindret för att lämna mannen.⁵ I detta sammanhang är alltså risken för mer våld ett hinder av typ 1.

Av metodologiska skäl känner vi bäst kvinnomisshandel så som den drabbar kvinnor som söker skydd på kvinnojourer eller hos polisen. Av alla misshandlade kvinnor är det sannolikt de som upplever att separation är förbundet med överhängande risk för ännu mer och grövre våld som överrepresenterade på kvinnojourer, medan de misshandlade kvinnor som inte föreställer sig att en separation i sig skulle vara förbunden med någon risk för våld av naturliga skäl mer sällan tar sin tillflykt till kvinnojourer.

⁵[EE91, s. 415]

Det finns ett antal olika sätt att kategorisera olika kvinnomisshandelsförhållanden, eller situationer som misshandlade kvinnor kan befinna sig i. Ofta talar man om olika faser i utvecklandet av en misshandelsrelation, speciellt i de förhållanden där våldet eskalerar, men vi måste också räkna med andra sorters relationer där männens våld inte leder till att kvinnorna uppfattar sig leva under männens kontroll, t.ex. ifråga om separation, dvs kvinnorna tror inte att separation i sig skulle vara en anledning för männen att bruka våld mot dem. Annorlunda uttryckt: våld utgör här inte typ 1 hinder för separation.

De flesta kvinnor som Margareta Hydén intervjuat i sin avhandling verkar befinna sig i sådana förhållanden och Hydén anger inte några exempel på att rädsla för fortsatt våld efter separation skulle ingå som en del i de överväganden om separation kontra fortsatt samlevnad som kvinnorna i hennes studie förde.⁶

Det är fortfarande en öppen fråga i vilken utsträckning kvinnomisshandel eskalerar, i många förhållanden är det uppenbart fallet, men det är också välbekant att en stor andel av de kvinnor som utsatts för våld av sina män anger att det skett vid ett fåtal tillfällen.⁷

Kvinnor som (ännu) inte utsatts för eskalerande våld, och inte upplever att en separation i sig som ett riskmoment, t.ex. på grund av att männen intar en till synes underlägsen position och verkar ångerfulla efter våldshandlingarna, kan underskatta sina objektiva risker för fortsatt våld. Även personer och institutioner som potentiellt skulle kunna agera för dessa kvinnors skydd, kan underskatta risken för våld i samband med eller efter en separation.

Kvinnors frihet att separera utgör, när den står i begrepp att användas, ett hot mot alla de vinster som män kan få ut av ett förhållande. Även män som inte tidigare under förhållandet använt våld för att uppnå makt i ett heterosexuellt förhållande kan komma att använda separationsvåld såväl för att förhindra separation som att kontrollera kvinnans beteende i förhandlingar eller straffa henne för att hon

⁶[Hyd95]

⁷Det kan dock vara problematiskt att dra slutsatser av detta faktum, ta t.ex. den kanadensiska brottsofferundersökningen från 1993 som redovisas av Holly Johnsson i [Joh97, s. 74], där 37% av kvinnorna med erfarenheter av partnervåld hade utsatts vid enbart ett tillfälle, 31% vid 2-10 tillfällen och 32% vid fler än 10 tillfällen. I den stora svenska undersökningen [LHWK00, s. 25] hade fler kvinnor utsatts för våld vid mer än ett tillfälle, endast 20% vid ett tillfälle, 38% vid 2-10 tillfällen 17% vid 11-50 tillfällen och 10% vid fler än 50 tillfällen. I den kanadensiska undersökning rapporterade 41% av de som utsatts för våld i ett tidigare förhållande att det skett fler än nio tillfällen, medan av dem som utsatts för våld i en ännu pågående relation svarade 10% att det skett vid fler än nio tillfällen. Skillanden mellan 41% och 10% har flera olika förklaringar, som inte utesluter att kvinnomisshandel eskalerar: a) Kvinnor som utsätts för upprepad misshandel avbryter förhållandet av just den anledningen, b) Kvinnor tenderar att underrapportera våld i pågående förhållanden, c) Kvinnor i pågående förhållanden kan i framtiden komma att utsättas för ytterligare våld. Problemet med samtliga dessa siffror är emellertid att de inte kan sättas i relation till förhållandets längd, eller när i förhållandet våldet förekommer eller hur lång tid som löpt mellan de olika våldstillfällena.

separerar.⁸ Typ 2 hinder kan alltså föreligga även om inte typ 1 hinder föreligger.

Undersökningar av våld som hinder för separation måste därför även inkludera kvinnor med eller utan tidigare erfarenhet av misshandel, som genomgår "vanliga" separationer med skilsmässor, vårdnadstvister, familjerådgivning etc. utan att söka hjälp hos kvinnojourer, eller kontakta polisen.

2.2 Separation som "lösning"

Intresset för misshandlade kvinnors möjligheter att separera är knutet till en föreställning om att separation snarare än fortsatt samlevnad är bra, eller skulle kunna göras bra, för misshandlade kvinnor.

Om en man som misshandlat sin partner efter en separation upprättar ett nytt förhållande med en annan kvinna och fortsätter att använda våld mot henne, är dock separation som lösning, och kunskaper om separationers villkor, av begränsat värde. Andrea Dworking skriver om "escape":

Escape only means continuing to live a life in which someone wants to hurt you. And the only time you get any relief from living that life is if he finds another woman he wants to hurt. There's not a lot of solace in that.

What do we do about the batterers? This question is an urgent one. You pull them off of one woman, they find another woman. There aren't individual solutions to this problem, although every woman's life saved is a victory of sorts.⁹

Å andra sidan kan man uppfatta varje misshandlad kvinnas lyckade separation som en delseger, ett straff eller en kostnad för den misshandlande mannen. Separation låg inte i hans intresse och att upprätta ett nytt förhållande med en annan kvinna är inte alltid så lätt.

Om misshandlade kvinnor generellt får det lättare att separera, så innebär det förändrade förutsättningar för mäns maktutövning inom parförhållanden.

3 Tidigare forskning

Nedan redovisas sådan forskning som kan bidra med a) distinktioner viktiga för att konstruera en modell för risk för separationsvåld och b) beskrivningar av olika

⁸Jag har stött på exempel i samband med en studie av besöksförbud, [EN99], där en man, som inte tidigare varit våldsam, sköt sin hustru efter att hon meddelat att hon tänkte skilja sig (hon överlevde dock). Under arbetet med denna artikel dömdes en man till ett längre fängelsestraff som sköt sin hustru till döds efter att hon meddelat samma sak.

⁹[Dwo97, s. 165]

former av separationsvåld (olika syften och olika sätt förutom fysiskt våld och hot om fysiskt våld) och dessas omfattning. Av störst värde för detta ändamål är givetvis studier som skiljer på separationsvåld och kvinnomisshandel i allmänhet, men eftersom relativt få sådana ännu gjorts kommer även en del studier som behandlar riskfaktorer för kvinnomisshandel i allmänhet att refereras.

3.1 Studier av separationsvåld

3.1.1 Vilka våldsakter används

Separationsvåld är ett samlingsnamn på en rad olika handlingar. En del av dessa är välkända från beskrivningar kvinnomisshandel i allmänhet, men några mer specifika för separationsvåld. Jag gör en uppräknning här för att klargöra vilka handlingar som är viktigt att fråga efter. Dessutom föreställer jag mej ett samband mellan männens motiv (och den risk för sanktion som de olika våldsakterna innebär) och de våldsakter de väljer.

I litteraturen finner man bland andra:¹⁰

Män kan *skrämmas, hota och demonstrera sina möjligheter att påverka kvinnans liv mot hennes vilja* med blickar, miner, ord, rörelser, förstörelse av tillhörigheter (inklusive våld mot husdjur), förföljelse, hotfulla telefonsamtal, intrång, bortförande (t.ex. att utan förvarning hämta barnen från dagis eller skola).

De kan *hindra eller blockera* kvinnan, t.ex. från att lämna hemmet eller att använda telefon.

En del av dessa beteenden kan, under vissa förhållanden, befinnas vara brottsliga, men som regel resulterar i få sanktioner från samhällets sida. Männerna kan alltså räkna med en låg ”kostnad” för att få göra dem.

Högre ”kostnader”, i det fallet kvinnan rapporterar händelserna och mannen befinns vara skyldig till dem, är förknippade med olika former av fysisk misshandel, kidnappning, våldtäkt, mordbrand, mord.

Sevèr ger flera exempel på hur män kombinerat en rad av dessa handlingar:

Efter att kvinnan begärt skilsmässa och skaffat en ”court order” mot sin våldsamman ringde han telefonsamtal, ofredade henne, bröt sig in i huset och attackerade henne och hennes tonårige son, skaffade sig tillgång till hennes telefonräkningar och därmed till uppgifter om alla hennes utgående telefonsamtal. Kvinnan tolkar mannens handlingar så här:

”He wanted to make my life so hard and so miserable that I would have no choice but take him back.”

¹⁰De flesta hämtade från [Sev97]. I Sevèrs framställning är de grupperade efter andra kriterier än de som här används.

Sevèr påpekar att när separationsvåldet eskalerar kan det riktas mot personer i kvinnans närhet, speciellt barn, men också nya partners, grannar, vänner, familj.

3.1.2 Omfattningen av separationsvåld

Tyvärr är få av de studier som finns av utbredningen av separationsvåld jämförbara eftersom de sällan tillämpar samma begrepp för "separation" eller använder Mahoneys definition av separationsvåld som ju inkluderar våld avsett att hindra kvinnan att separera och alltså sker innan eller istället för separation.

En studie av Fleury et al visade att en dryg tredjedel av 135 kvinnor som lämnat en kvinnojour utsattes för minst en separationsattack med fysiskt våld inom loppet av två år.¹¹ 53% av de 135 kvinnorna var efter två år fortfarande separerade och hade inte utsatts för något fysiskt våld, 11% avbröt separationen innan de utsatts för något fysiskt våld.

Separationsattackerna var ofta brutala: nästan hälften av dem resulterade i att kvinnan blev skadad, nästan tre fjärdedelar inbegrep stryplingsförsök, sparkar, våld med kniv, beskjutning eller våldtäkt.

I James Ptaceks studie av 100 kvinnors inlagor för att få sina män belagda med besöksförbud gentemot dem framgick, i 50 av dessa kvinnors redogörelser, vilka mål männen haft med våldet.¹² Närmare hälften av dessa, 24 kvinnor, beskrev separationsvåld enligt Mahoneys definition.

I en banbrytande telefonundersökning av Statistics Canada 1993, omfattande 11.000 slumpvis urvalda kvinnor, angav 19% av de kvinnorna som separerat från en våldsam partner att de blivit utsatta för fysisk misshandel efter separation. 35% av dessa, dvs 7% av alla kvinnor, hade erfarit mer brutalt våld efter separationen än före.¹³ En mindre andel kvinnor uppgav att våldet började i samband med skilsmässan.¹⁴

I den stora svenska undersökningen *Slagen dam* som omfattade 10.000 slumpvis urvalda kvinnor, ingick en del frågor som rör separationsvåld. Av de kvinnor som någonsin utsatts för våld av en före detta partner anger en tredjedel att de utsatts för våld efter skilsmässa eller separation. En tredjedel blev hotade och var tionde utsattes för fysiskt eller sexuellt våld.¹⁵ Utöver dessa våldshandlingar frågades kvinnorna om männen väntat på eller förföljt dem, och om männen gjort påtvingade besök, vilket skett i 20% respektive 33% av fallen.¹⁶

Margo Wilson och Martin Daly har flera sammanhang studerat dödligt våld

¹¹[FSB00] Se även fotnot 30

¹²[Pta97, s. 112]

¹³[Joh97, s. 87]

¹⁴[Joh97, s. 87] Hur stor andel framgår inte.

¹⁵[LHWK00, s. 33]

¹⁶[LHWK00, s. 35]

och i en kanadensisk studie var risken att männen skulle döda dem var sex gånger högre för kvinnor som separerat än kvinnor som inte separerat.¹⁷

I Demie Kurz' intervjustudie, omfattande 129 slumpvis urvalda kvinnor med barn som skiljt sig 1986, utförd 1987-88 i Philadelphia, rapporterade 4% (5 st) att de blivit utsatta för våld under separationen men inte före separationen.¹⁸ Kurz skilde tyvärr inte på våld före och under separationen i sina intervjuer så några uppgifter om i vilken utsträckning de kvinnor som redan före separationen blivit utsatta för våld även blev det under separation ger inte hennes studie. Elva av dessa kvinnor berättade emellertid om fysiskt våld under separationen, och ytterligare sex kvinnor berättade om hot, en hade blivit hotad med skjutvapen, och intrång och förstörelse av egendom.

I en studie av par som sökt "divorce mediation" fann Desmond Ellis och No-reen Stuckless att en fjärdedel av kvinnorna utsattes för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld efter att förhållandet upphört.¹⁹

3.1.3 Hindra och avbryta separation

Mahoney går igenom ett antal rättsfall där misshandlade kvinnor dödat sina plågo-andar, och där männen med våld, tvång eller hot upphävt kvinnornas separationer, för att visa på hur dessa män verkligen hållit kvinnorna fängslade och att deras situation är att likna vid gisslans och att deras dödande skett i självförsvar.²⁰ Dessa fall är extrema, men att män hindrar kvinnor från att lämna platsen, d.v.s. hemmet, eller framställer mer eller mindre tydliga hot, är sannolikt inte alls ovanligt.

3.1.4 Dominera förhandlingar

Vad kvinnor och män har att förhandla om skiljer sig åt mellan olika länder. Vårdnaden om eventuella gemensamma barn och fördelningen av parets materiella tillgångar är centrala områden för förhandlingar. Underhåll för barn har på senare år standardiserats och centraliserats i en del länder så att transfereringar sker via myndigheter istället för direkt från den underhållsskyldige till vårdnadshavaren.

I Sverige har under senare tid kvinnor och män med gemensamma barn fått mer att förhandla om efter separation. Underhållets storlek blir en förhandlingsfråga när barnet bor växelvis (om än oftast inte lika länge hos fäderna som mödrarna) hos de separerade föräldrarna och under senare år har detta blivit en allt vanligare boendeform. Domstolar har numera möjlighet att döma till gemensam vårdnad även om någon förälder motsätter sig detta. Redan före denna lagändring, som

¹⁷[DWW97, s. 67]

¹⁸[Kur96, s. 69]

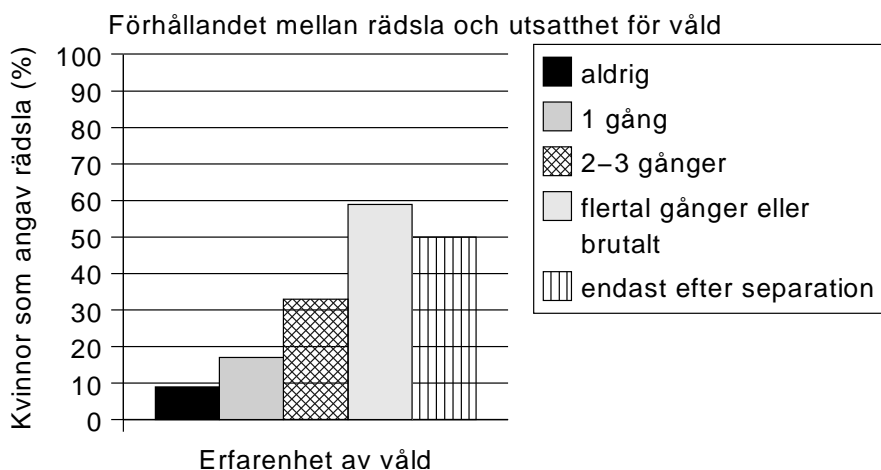
¹⁹[ES92, s. 209], referad i [Kur96, s. 69].

²⁰[Mah91, ss. 83-93]

alltså tog bort kvinnors möjlighet att tvinga domstolarna att välja vilken förälder som skulle få enskild vårdnad, dominerade gemensam vårdnad i praktiken, 82% av alla barn vars föräldrar separaterat hade gemensam vårdnad.²¹

När Kurz genomförde sin studie i Philadelphia 1987-88 var det system med automatiskt löneavdrag som senare kommit att bli obligatoriskt i U.S.A. inte den vanligaste formen för överföringar, istället fick kvinnorna själva göra upp med männen om utbetalningarna.²² Även efter införandet av obligatoriska automatiska löneavdrag återstår för amerikanska mödrar som är vårdnadshavare att med sina barns fäder förhandla om a) underhållets storlek och b) kostnader som inte täcks av underhållet.²³

I Kurz' studie var kvinnors rädsla under förhandlingarna om underhåll starkt bundet till deras erfarenhet av våld före eller under separationen.

Även om Kurz' data inte skiljer på separationsvåld och annat våld för de kvinnor som varit utsatta för våld före separationen visar de att en del män enbart utövar separationsvåld och att detta våld är effektivt såtillvida att hälften av de kvinnor som utsätts för det upplever rädsla vid förhandlingar om vårdnad och underhåll vilket ska ställas mot att mindre än 10% av de kvinnor som inte utsätts för något våld är rädda vid sådana förhandlingar.

Kvinnornas rädsla får också resultat i förhandlingarna:

Upplevd rädsla vid förhandlingarna	Erhållet underhåll		
	Fullt	Ofullständigt	Inget
Kvinnor som upplevde rädsla (%)	34	21	45
Kvinnor som inte upplevde rädsla (%)	60	21	19

²¹[Dah00, s. 5]

²²[Kur96, s. 71]

²³[Kur96, s. 75]. Dessutom omfattar inte systemet med löneavdrag män som är egenföretagare.

Även vid förhandlingar om egendom känner många kvinnor sig rädda, i lika stor utsträckning som vid förhandlingar om vårdnad och underhåll, ungefär en tredjedel av kvinnorna i Kurz studie.²⁴

James Ptaceks studie av ansökningar om besöksförbud visade att 8% av kvinnorna som beskrivit männens syften angav att separationsvåld använts för att tvinga fram beslut i vårdnadsärenden.²⁵ 6% beskrev hur män använt separationsvåld för att hindra dem från att kräva underhåll för gemensamma barn.²⁶

Desmond Ellis studie från 1994 av 363 separerande kvinnor som deltog i en speciell sorts informell skilsmässoförhandling ledd av en utbildad familjemedlare visade dock andra resultat: kvinnor som varit fysiskt eller psykiskt misshandlade (det framgick inte om detta innefattade kvinnors erfarenheter av misshandel under och efter separationen) hade lika stor chans som icke-misshandlade kvinnor att uppnå de resultat de ville, t.ex. en viss summa i underhåll. Ett antal omständigheter talar dock mot trovärdigheten i den framställning där Ellis summariskt redovisar dessa resultat.²⁷

För det första definieras inte separationsvåld, och ingen skillnad görs mellan mäns olika syften med separationsvåld. Separationsvåld kan därför inte förstås som ett mer eller mindre effektivt medel för att uppnå dessa olika syften. Ellis har i ett annat sammanhang redovisat att 25% av alla kvinnor som deltog i ”divorce mediation” under/efter separation utsattes för fysiskt våld eller hot om fysiskt våld. Men i den ovan nämnda artikeln sätts inte dessa siffror i samband med kvinnors upplevelse av separationsvåld och ”divorce mediation”, dvs relationen mellan separationsvåld (och då speciellt mäns våld eller hot om våld i syfte att kontrollera kvinnornas beteende i förhandlingarna) och utfallet av ”divorce mediation” beskrivs inte.

För det andra verkar Ellis, i jämförelse med ett stort antal andra utforskare av kvinnomisshandel, underskatta kvinnors rädsla vid möten med sina före detta män. Ellis resonerar till exempel om mäns ilska under sådana förhandlingar ligger dem i fatet då deras eskalerande ilska skulle göra att de argumenterade sämre för sin sak. Han tar inte i beaktande möjligheten att den ilska männen uttrycker kan göra kvinnorna rädda och därmed mer benägna att sänka sina krav, något som verkar långt rimligare givet alla de beskrivningar av vilken oerhörd rädsla som kan drabba misshandlade kvinnor vid möten med sina före detta män som andra forskare lyft fram. Och denna rädsla är inte ogrundad, även om risken för grovt våld som separerande kvinnor löper negligeras i Ellis framställning: han påstår att risken för dödligt våld ökar, men att den för icke-dödligt våld minskar, men det är en farlig förenkling. Som t.ex. den kanadensiska brottsofferundersökningen visar

²⁴[Kur96, s. 71]

²⁵[Pta97, s. 116]

²⁶[Pta97, s. 117]

²⁷[Ell00]

anger så många som en tredjedel av de kvinnor som erfarit icke-dödligt separationsvåld att männen använt grövre våld mot dem efter separationen än före, dvs risken för grövre icke-dödligt våld kan alltså inte utan vidare sägas minska i och med separation.

För det tredje påstår Ellis att män tenderar att undvika separationsvåld på grund av männens "unwillingness to jeopardize outcomes included in mediated and negotiated agreements". Ellis kan här återigen helt sägas negligera separationsvåld som ett mer eller mindre effektivt medel för män att kontrollera kvinnors beteende under en separation. Snarare än att sådant våld kan riskera förhandlingsresultatet för männens del kan det ju, som Kurz visat, avsevärt *förbättra* förhandlingsresultatet.

För det fjärde är Ellis urval mindre representativt än det i Kurz undersökning: par som genomgår denna sorts informella skilsmässoförhandling är en delmängd av alla par som skiljer sig.

Sammantaget ger dessa invändningar anledning att tolka Ellis överraskande positiva resultat av "divorce mediation" med största försiktighet, dels vad de faktiskt betyder (vilken innebörd har "misshandel" och "de resultat de ville" här), dels vad gäller deras generaliserbarhet.

3.1.5 Straffa för separation

När män använder dödligt våld mot sina kvinnliga partners, så är det sannolikt för att straffa för separation. I en svensk studie av dödligt våld mot kvinnor kategoriserades 228 gärningsmän som partner till kvinnan och bland dessa var 160 make eller sambo, 35 icke sammanboende fästman eller sällskap, och före detta partner i 33 fall.²⁸ Frågan är emellertid vem som ska uppfattas som före detta partner. I hur många av de 160 sammanboende och de 35 icke sammanboende hade kvinnan gjort klart för mannen att hon ville avsluta förhållandet?

3.2 Studier av riskfaktorer

Fleurys et. al. studie av 278 kvinnor som lämnade kvinnojourer är den hittills enda studie som är speciellt utformad för att mäta riskfaktorer för separationsvåld.²⁹ Som sådan rymmer den mycket värdefulla erfarenheter som kommande studier bör kunna dra lärdom av och som jag får anledning att återkomma till. Här ska vi dock försöka begränsa oss till resultaten.

I denna studie inkluderas inte våld före separation i syfte att hindra separation. Det som studien försöker skapa en modell för att förutsäga är istället fysiskt våld

²⁸[Ram89, s. 68f]

²⁹[FSB00]

från den man som kvinnorna lämnat via vistelsen på kvinnojour efter att kvinnorna lämnat kvinnojouren och två år framåt.³⁰

I valet av faktorer att testa utgick Fleury et al från dödlighetsforskning och teorier om kvinnomisshandel som ett medel för mäns kontroll över kvinnor. Faktorerna kan ordnas utifrån fyra block: förhållandet före separation, mannens beteende, kvinnans beteende, och rättssystemets reaktioner. Därutöver har de beräknat hur risken avtog med tiden.

Tid Risken för separationsvåld minskade med tiden: 51% av de män som under de två åren använde separationsvåld gjorde sin första separationsattack inom 10 veckor från det att kvinnorna lämnat kvinnojouren. Risken avtog dock långsamt: 8% av männen gjorde sin första separationsattack först 18 månader efter studiens början.

Mannens beteende före kvinnans tillflykt till kvinnojour Våldsfrekvens, Hot mot kvinnan, Hot mot hennes familj och vänner, Längd på förhållandet innan första våldshandlingen, Misstänkte/anklagade kvinnan för andra sexuella relationer.

Mannens beteende under studien Drogmisshandling(inklusive alkohol), Bostadsort(samma stad som kvinnan eller inte).

Kvinnans beteende innan studien började Antal separationer från mannen, Antal gånger polisen kontaktades.

kvinnans beteende under studien Lever just nu i ett annat förhållande.

Rättsväsendets respons innan studien började Grep mannen för våld någon gång

Logistisk regressionanalys gav vid handen att mannens hot, längden på förhållandet före första våldshandlingen, mannens misstänklighetsgrader av kvinnornas sexuella beteende före separationen, mannens bostadsort och kvinnornas engage-

³⁰För att kunna konstanthålla tiden sedan sista separationen ingår inte uppgifter från 51 kvinnor som före vistelsen på kvinnojouren inte var sammanboende med mannen i materialet som varit underlag för beräkningar av riskfaktorer. De 92 kvinnor som mellan den första intervjun, dvs när de lämnade kvinnojouren, och den andra, 10 veckor senare, avbrytit separationen med mannen räknades heller inte med för att försäkra att "all had some period at risk for abuse by an ex-partner." [FSB00, s. 1369]

Dessa utslutningar är i mitt tycke av flera skäl mycket problematiska. För det första föll på detta sätt mer än hälften av de deltagande kvinnorna bort (278 deltagande kvinnors reducerades till 135), men deras erfarenheter är inte mindre intressanta än de kvarvarandes. Studiens generaliserbarhet minskade avsevärt i och med att bortfallet drastiskt ökade från anmärkningsvärt låga 7% till över 50%. För det andra är det inte rimligt att om män genom att använda separationsvåld lyckas återupprätta förhållandet med dessa kvinnor så ogiltigförklaras kvinnornas separation i en studie av separationsvåld. Det kanske inte är fruktbart att behandla alla kvinnor som sökt skydd på kvinnojour som separerande, men att endast räkna med separationer som varar längre än 10 veckor utan att mycket noga granska alla åtgärder från mannens sida att utöva påtryckningar på kvinnorna för att återuppta förhållandet (dvs att förvandla honom från "ex-partner" till "partner") är att göra problemet med separationsvåld mindre än vad det är.

mang i nya förhållanden var signifikant korrelerade till sannolikheten att männen skulle utöva separationsvåld. Modellen är ännu ett relativt trubbigt mått på risken för separationsvåld: den förklarar endast 12% av variationen i separationsvåld.

Mäns hot mot kvinnan, som antogs påverka risken för våld under den kommande 6 månaders perioden, samvarierade, föga förvånande, med risken att männen utövade separationsvåld. ($p < 0.01$; oddskvot 1.36). *Mäns hot mot kvinnans familj och vänner före separationen* var dock inte en signifikant faktor.

Ju längre *förhållandet varat innan mannens första våldshandling*, desto större risk för separationsvåld. ($p < 0.05$; oddskvot 1.15) Det framgår inte av undersökningen om man kontrollerat för förhållandets längd före separationen. Den slutsats som Fleury et al drar är att ju mer mannen investerat i förhållandet, desto mer intresse har mannen av att upprätthålla kontroll över kvinnan. Tyvärr brister denna studie i uppgifter om männens konkreta motiv för separationsvåldet.

En av de faktorer som påverkade risken för separationsvåld mest var *hur många gånger männen misstänkliggjort kvinnans sexuella beteende eller önskinningar före separation*. ($p < 0.05$ oddskvot 1.85)

Samtliga dessa tre faktorerers effekt stämmer väl med vad man kan vänta sig utifrån en uppfattning om kvinnomisshandel som ett sätt för män att utöva kontroll över kvinnor.

Om *kvinnorna bodde i samma stad som männen* hade också effekt, men eftersom så gott som samtliga kvinnor bodde kvar i samma stad som före separationen innebär det inte mer än att män som flyttat till en annan stad var mindre benägna att utöva separationsvåld, vilket inte är något speciellt upphetsande rön.

Av de signifikanta faktorer återstår så en: om *kvinnorna ingått nya förhållanden eller inte*. De som gjorde det under den tid som studien pågick minskade därmed kraftigt risken för att utsättas för separationsvåld. ($p < 0.02$; oddskvoten 0.42) Fleury et al förklarar sambandet med att ett nytt förhållande gör det svårare för männen att träffa kvinnorna ensamma, eller att männen skulle undvika att konfronteras med kvinnornas nya partner. Det kan dock finnas ytterligare förklaringar: sannolikheten att mannen skulle lyckas påverka kvinnan att återuppta förhållandet med honom blir radikalt lägre om kvinnan inlett ett nytt förhållande och därmed försvinner ett motiv för mannen att utsätta kvinnan för separationsvåld (detta förutsätter givetvis att han får kunskap om att kvinnan inlett ett nytt förhållande).³¹

De faktorer som inte visade signifikans i den logistiska regressionen är givetvis inte ointressanta för den saken skull: de kan visa sig vara signifikanta med delvis andra operationaliseringar eller med andra urval.

³¹Logistisk regression har den nackdelen att hela tiden utgå från medelvärden och därför kan inte dess resultat ställas mot varandra på de sätt som vi ibland skulle vilja göra. T.ex. vet vi inte hur männen med misstankar om kvinnors sexuella beteende före separation reagerade på det faktum att deras före detta partners ingick nya förhållanden.

Variabeln *våldsfrekvens före (denna) separationen* kanske skulle visa sig signifikant i ett urval med större spridning med avseende på denna variabel: samtliga deltagare hade funnit sig tvingade att söka sin tillflykt på en kvinnojour, andra misshandlade kvinnor som försöker separera utan att bo på kvinnojourer har sannolikt erfarenhet av mindre våld före separation och löper kanske en mindre risk för separationsvåld.

Fleury et al påpekar att samma effekt kan ha bidragit till att inget signifikant samband mellan *mannens hot mot kvinnans familj och vänner* och hans separationsvåld kunde påvisas.

Variabeln om *mannen någonsin arresterats för våld mot den deltagande kvinnan* kan vara alltför snäv: andra studier visar att män som tidigare arresterats för våldsamma brott är mer våldsamma mot sina partners. Fördelen med den i studien använda variabeln gentemot att inkludera t.ex. mannens samtliga kontakter med polisväsendet är att kvinnorna själva har den kunskap som behövs för att använda den. Detta illustrerar tydligt problematiken med konstruktionen av modell för riskbedömning: den måste begränsas till den information som användaren har tillgång till. Om den utsatta kvinnan själv är den tänkta användaren hindrar de regler för sekretess som råder i Sverige att hon skaffar information om sin mans historia av våldsbrott som polisen har kännedom om.

I Fleury et al studie hade 92% av de 135 kvinnor som faktoranalysen baseras på barn, men ingen analys av förhållandet mellan *kvinnors mödrarskap* och män separationsvåld gjordes här.

I en studie av 32 kvinnor som mördats av män de haft en sexuell relation med i staden Hamilton i Kanada visade Daly et al att av de 16 *kvinnor som hade barn* under 18 år och levde med dem, hade 8 av kvinnorna barn enbart med den man som mördade dem, och 8 hade minst ett barn tillsammans med någon annan man.³² I hela den kandensiska befolkningen har ungefär 7% av kvinnorna som lever med egna barn under 18 år och lever i ett förhållande med en man, ett eller fler barn med en annan man. Även om studien baseras på ett litet lokalt material är skillnaden mellan 7% och 50% så stor att kommande studier bör försöka undersöka detta samband.

Att dessa resultat verkligen gäller separationsvåld visas av att åtminstone 15 av de 24 mördade kvinnor som varit gifta, hade separerat (10 st), eller berättat för männen sina intentioner att separera (5 st), sex av de 24 fallen var otillräckligt dokumenterade för det skulle kunna avgöras om mordet var separationsvåld. Av de övriga åtta kvinnorna hade minst tre separerat.

De flesta mordet skedde under eller i omedelbar anslutning till separationen: 5 delade ännu bostad och av de 10 kvinnor som inte längre delade bostad med mannen mördades 9 inom 90 dagar.

³²[DWW97].

I en studie av Bennett et al, som inte specifikt behandlar kvinnor som separerar, beskrev 92 kvinnor, i samband med att de polisanmälde sina manliga partners, sitt civilstånd och yrke, hur länge förhållande pågått, mannens narkotika- och alkoholvanor, i vilken utsträckning han utsatt henne för fysisk misshandel, sexuella övergrepp, och vilka skador detta medfört samt psykisk misshandel.³³ Därutöver skaffade sig Bennett et al information om mannens anställning och om han straffats förr. 49 av de deltagande kvinnorna (55%) kunde nås per telefon 3 månader senare och de tillfrågades då om mannen hotat henne eller använt fysiskt våld mot henne på dessa tre månader. 11 av kvinnorna (22%) varade ja.

De variabler som var starkast korrelerade med nya hot eller mer våld från mannens sida var psykisk misshandel, sexuella övergrepp och narkotikamissbruk, som samtliga var signifikanta på 0.05 nivån.³⁴ Fysisk misshandel var nästan signifikant medan alkoholvanor, tidigare brottslighet, mannens anställning, förhållandets typ eller längd var samtliga icke-signifikanta. Dessa män var dock i vissa avseenden tämligen extrema: 40% använde narkotika, nästan hälften var tidigare straffade, mer än hälften saknade arbete.³⁵

Bennetts et al studie har avsevärda begränsningar i det att den inte gör skillnad mellan separerande par och andra, mannens motiv helt lämnas utanför, uppföljningsperioden är kort, populationen är speciell, etc. men psykisk misshandel samvarierade här så starkt med mäns upprepane av våld och hot att kommande studier inte utan goda skäl kan utelämna denna variabel.

4 Riktlinjer för en kommande studie av separationsvåld

I detta avsnitt kommer jag att diskutera vilka krav på den undersökning av separationsvåld som jag planerar att göra som, i ljuset av ovan refererade begreppsutveckling och empiriska resultat, ter sig relevanta och dessutom ytterligare några krav som jag ännu inte diskuterat.

4.1 Att fråga männen eller kvinnorna?

Undersökningar av mäns separationsvåld mot kvinnor har använt såväl män som kvinnor som informationskällor. Trots att det är männens handlingar som är studieobjektet är det inte självklart att det går att få bättre beskrivningar av männens

³³[BGD00, s. 1193]

³⁴[BGD00, s. 1197]

³⁵[BGD00, s. 1198]

handlingar och motiv från männen än från kvinnorna. Männen torde bättre kunna beskriva sina motiv, men eftersom dessa delvis strider mot moderna, officiella jämställdhetsnormer krävs det omfattande interaktion mellan varje man och den som samlar in informationen innan männen skulle kunna tala öppet om dem, vilket i sin tur minskar antalet män som kan delta i undersökningen. Dessutom ser männen sannolikt mindre fördelar i att delta i sådana undersökningar än kvinnor, och man kan därför förvänta sig ett större bortfall i undersökningar som riktar sig till män än i de som riktar sig till kvinnor.

I den utsträckning kvinnor som funderar på separation vill ha kunskap om de risker separation medför utgör det snarast en fördel om denna kunskap bygger på kvinnors beskrivningar av sina erfarenheter av männens beteende.

4.2 Vad bör inkluderas i ”separationsvåld”?

Om resultaten av undersökningen ska vara till nytta för kvinnor som överväger att separera, eller befinner sig mitt uppe i en separation, eller just har separerat, kan jag se två sorters informationer som de kan ha nytta av.

För det första: vilka faktorer innebär en ökad risk för separationsvåld och innebär alltså för dem ökade krav på olika former av skyddsåtgärder, eller, vilket alltför sällan diskuteras, krav på riktade åtgärder mot männen.

För det andra: vilka av männens beteenden, eller andra faktorer, kan *verka* skrämmande utan att öka risken för separationsvåld och därför innebära onödigt mycket rädsla för många kvinnor.

Alla mönster i mäns separationsvåld är värdefulla att avtäcka, så att kvinnor i framtiden kan sätta ord på och känna igen dessa handlingar som välkända strategier för kontroll. Även myndigheter och andra institutioner som kommer i kontakt med dessa män borde, för att inte kunna manipuleras att motverka kvinnors frihet att separera, ha god nytta av kunskap om sådana mönster.

Det separationsvåld som utgör *typ 2 hinder för separation* är mest angeläget att förekomma och därför skapa en riskbedömningmodell för, men inget hindrar att samma undersökning också kan kartlägga omfattningen av övriga former av separationsvåld och därmed visa hur många män kombinerar olika handlingar för att hindra kvinnors frihet att separera.

4.3 Vilka variabler bör testas i undersökningen?

Om separationsvåld kan förstås som medel för män att hindra kvinnor från att separera, att avbryta en pågående separation, att straffa kvinnor som separerar och förbättra mäns position i de förhandlingar som är förknippade med separation, ett tema för hela min ovanstående framställning, då är variabler som beskriver dessa handlingars konkreta förutsättningar givetvis väsentliga. Bristen på variabler för

att beskriva *männens motiv* var i mitt tycke den allvarligaste svagheten i Fleury et al studie.

Förekomsten av barn, gemensamma eller inte, finns det goda skäl ta stor hänsyn till. Gemensamma barn tvingar oftast fram fortsatt kontakt av något slag, och männen kan använda separationsvåld för att främja sina intressen i samband med konflikter kring vårdnad, underhåll och umgänge. Barn som inte är gemensamma kan höja risken för dödligt separationsvåld.³⁶

Variationer i männens beteende före separation är självfallet också väsentliga att ta hänsyn till. Bennett et al visade att utsträckningen av psykologisk misshandel samt sexuella övergrepp samvarierade med upprepat våld eller hot om våld. I denna studie fanns också ett samband fysisk misshandel och ”återfall”. Fleury et al visade att ju längre förhållandet varat innan mannen började använda våld samvarierade med separationsvåld. Som bland andra Kurz studie visat, kan emellertid också män som inte använt våld under själva förhållandet komma att börja med det i samband med separation. Det är möjligt, men inte säkert, att denna grupp män, och det slags våldshandlingar de utför, skiljer sig från män som misshandlat sina partners även före separationen.

4.4 Var finna intervjupersoner med olika erfarenheter?

Kvinnojurer och polisen är två institutioner där forskare ofta kommer i kontakt med kvinnor med erfarenhet av kvinnomisshandel. De undersökningar som ovan referats har även studerat kvinnor som genomgått skilsmässor och, när det gäller dödligt våld, rättegångsmaterial och artiklar i lokala tidningar.³⁷

En viktig lärdom som kan göras av Fleury et al studie var just hur flytande begreppet ”separation” är, över hälften av deltagarna uteslöts ur materialet för att de avbrytit separationen före 10 veckor efter att de lämnat kvinnojouren. Det är på många sätt bekvämt att söka deltagare som har sin separation bakom sig: Eftersom de inte delar bostad med den våldsamma man de lämnar information om innebär uppföljning av studien ingen risk för dem själva, de har verkligen separerat och några uteslutningar som i Fleury et al blir aldrig nödvändiga. Men, som jag tidigare påpekat, ett sådant förfaringsätt kan inte fånga det separationsvåld som sker *istället för separation*.³⁸

³⁶Se fotnot 32. En annan studie som inte specifikt behandlade separationsvåld visade att kvinnor som hade barn med andra män än den de levde tillsammans med var kraftigt överrepresenterade på kvinnojurer i Kandada, [DSW93] refererad i [DWW97, s. 62].

³⁷Rättegångsmaterial, främst domar, används av [Mah91], tidningsartiklar av [Sev97] och [DWW97].

³⁸En liknande problematik belyses av att grovt separationsvåld var långt vanligare före utfärdande av besöksförbud än under den period besöksförbudet omfattade i [EN99]. Se även fotnot 30.

Ett annat kriterium för att välja var man ska söka deltagare är olika institutioners kunskaper eller brist på kunskaper om de erfarenheter av separationsvåld som kvinnor som kommer till dem har. Institutionernas kunskap kan vara till hjälp för att utforma studien, och institutionerna kan få en bättre förståelse för dessa kvinnors situation, och förbättra sina rutiner, utifrån studiens resultat. Institutioner lämpade för studier av separationsvåld bör vara: kvinnojourer, polis- och åklagarmyndigheten, familjerätten, familjerådgivare, socialtjänsten.

Speciellt kvinnojourerna, men också i stigande utsträckning polisen, har en stor kunskap om separationsvåld, men båda dessa institutioner har mindre kunskap om i vilken utsträckning de misshandlade kvinnor de har att hjälpa separerar.

Familjerådgivningarna samt familjerätten har sannolikt långt mindre kunskap om separationsvåld,³⁹ varför en undersökning av detta slag skulle kunna öka medvetenheten om vilka särskilda behov av skydd misshandlade kvinnor har. När det gäller familjerådgivningen är deras verksamhet av sådan natur att det är svårt för dem att få kännedom om hur det går för dess klienter efter att rådgivningen upphört. Därmed är det svårt för dem att utvärdera sin verksamhet. En longitudinell studie likt den jag här skissar skulle delvis avhjälpa det problemet. *Slagen dam* visar att nästan varannan misshandlad kvinna som vänder sig till familjerådgivningen är missnöjda med den hjälp de där fick.⁴⁰

Socialtjänsten skulle utan tvekan vara betjänt av kvalificerad information om kvinnomisshandel i allmänhet och i synnerhet mäns våld mot kvinnor som separerat. Det är väl belagt att det finns allvarliga brister i socialtjänstens bemötande av misshandlade kvinnor.⁴¹

Genom att söka deltagare i många olika sammanhang minskar sannolikheten att samtliga deltagare före separation varit rädda att, eller haft anledning att tro att, mannen skulle använda våld för att hindra en separation. Dessutom uppnår man sannolikt den spridning i erfarenhet av grovt våld som saknades i såväl [FSB00] som i [BGD00].

4.5 Problem med studier av separationsvåld

Det främsta problemet med longitudinella studier av separationsvåld torde vara att åstadkomma regelbunda kontakter med deltagarna. De kvinnor som ännu delar bostad med den man som de lämnar information om ska inte utsättas för risken att mannen får kännedom om detta. De kvinnor som väljer att avbryta en påbörjad

³⁹[EN99, s. 93f]

⁴⁰[LHWK00, s. 51]

⁴¹T.ex. [LHWK00, s. 51f] [EE91, s. 415], [Eli97, s. 41], [SOU95, s. 118] och [Aas92, s. 171f samt s. 177]. Belägg för att socialtjänsten har haft svårt att samarbeta med kvinnojourerna finns i [ME86, s. 64f] och i [EE91].

separation kanske inte längre vill delta i studien, trots att deras erfarenheter av separationsvåld kan vara särskilt intressanta.⁴²

Ett sätt att hantera dessa problem är att för det första endast erbjuda de som inte längre delar bostad med mannen ifråga att delta i uppföljningen och för det andra göra det lätt att, närhelst de så önskar, avsluta sitt deltagande. Att dessutom i en delstudie speciellt rikta sig till kvinnor som har sin separation bakom sig garanterar att tillräckligt många med lång erfarenhet av separation också blir representerade. För denna grupp kan det dock vara svårt att minnas en del händelser och förhållanden som ligger långt tillbaka i tiden.

Sammanfattning

Separationsprocessen är för många misshandlade kvinnor, speciellt de som är mödrar, inte en definitiv brytning som innebär att de slipper att ha mer att göra med den man som misshandlat dem. Istället bör den uppfattas som en över tid utsträckt process som gradvis förändrar förutsättningarna för mäns våld mot kvinnor, speciellt *männens motiv* för våld, men också deras praktiska möjligheter att utöva våld. Begreppet "separationsvåld" kan användas för att beskriva ett viktigt hinder för kvinnors frihet att separera och inkluderar även sådant våld som förekommer *istället för separation*.

Män kan använda separationsvåld för att uppnå flera olika syften: hindra kvinnan från att separera, tvinga kvinnan att avbryta separationen, tvinga kvinnan att begränsa sina krav i förhandlingar t.ex. om underhåll, tvinga kvinnan att inte berätta om det våld han utsatt henne för, och straffa henne för att hon separerar.

Omfattningen av separationsvåld är ännu svår att skatta eftersom de studier som finns inte operationaliserar separationsvåld på samma sätt. De flesta undersökningar av separationsvåld riktas dessutom speciellt till kvinnor som söker skydd hos kvinnojourer eller gör polisanmälningar, vilket gör att separationsvåld mot kvinnor som separerar utan att kontakta kvinnojour eller polis inte kartlagts.

Studier av dödligt våld har visat att kvinnor som separerar löper avsevärt högre risk att dödas av sina före detta män än kvinnor som stannar.

De studier av riskfaktorer som hittills gjort ger anledning att förutom männens motiv särskilt beakta följande: Förekomsten av gemensamma barn, om kvinnan har barn från tidigare relationer, i vilken utsträckning mannen före separationen utsatt kvinnan för psykisk misshandel, eller sexuella övergrepp, eller misstänklighgjort hennes sexuella beteende, hur länge förhållandet varat innan mannen först

⁴²Två av de kvinnor som följdes upp i [Hyd99] avbröt tillfälligt separationen och ville då inte fortsätta i studien. Å andra sidan fick [FSB00], med ett bortfall på mindre än 5%, informationer av många kvinnor som avbrutit separationen.

började använda våld, om han hotat henne, om han missbrukar alkohol eller narkotika, om kvinnan har inlett ett nytt förhållande.

Att forska om den komplexa process som vi kallar separationer kräver, mot bakgrund av vad vi nu vet om separationsvåld, av forskaren en rad viktiga ställningstaganden i etiska, teoretiska och metodologiska frågor. Idealet att sträva efter innebär att deltagandet i undersökningen minskar snarare än ökar risken för separationsvåld, och att även separationsvåld som sker mycket tidigt i separationsprocessen, och rentav avslutar den, kan fångas upp.

Referenser

- [Aas92] Anne Brit Aasland. *Kvinnemishandling på norsk: Om utvikling mot vold i moderne parforhold*. Universitetsforl. cop., Oslo, 1992.
- [BGD00] Lauren Bennett, Lisa Goodman, and Mary Ann Dutton. Risk assessment among batterers arrested for domestic assault: The salience of psychological abuse. *Violence Against Women*, 6(11):1190–1203, November 2000. Digital utgåva tillgänglig via <http://www.sage.com>.
- [Car97] Albert P. Cardarelli, editor. *Violence between intimate partners: patterns, causes and effects*. Allyn and Bacon, 1997.
- [Dah00] Lillemor Dahlgren. Täckmantel - barnets bästa. c-uppsats vid institutionen för Genusvetenskap, Göteborgs Universitet, september 2000.
- [DSW93] M. Daly, L. S. Singh, and M. I. Wilson. Children fathered by previous partners: A risk factor for violence against women. *Canadian Journal of Public Health*, 84:209–210, 1993.
- [Dwo97] Andrea Dworkin. *Life and Death: unapologetic writings on the continuing war against women*, chapter Freedom Now: Ending Violence Against Women, pages 153–168. The Free Press, 1230 Avenue of the Americas, New York, NY 10020, 1997. Ursprungligen presenterad 28 oktober 1992.
- [DWW97] Martin Daly, Karen A. Wiseman, and Margo I. Wilson. Women with children sired by previous partners incur excess risk of uxoricide. *Homocide Studies*, 1(1):61–71, February 1997.
- [EE91] Amy R. Elman and Maud Eduards. Unprotected by the swedish welfare system: A survey of battered women and the assistance they received. *Women's Studies International Forum*, 1991.

- [Eli97] Mona Eliasson. *Mäns våld mot kvinnor: En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Natur och Kultur, 1997.
- [Eli00] Desmond Ellis. Divorce mediation: safety, equity, and human agency. *Violence Against Women*, 6(9), September 2000.
- [EN99] Hans Ekbrand and Mattias Nilsson. Kvinnomisshandel: hinder för separation. d-uppsats vid Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet, oktober 1999.
- [ES92] D. Ellis and N. Stuckless. Preseparation abuse, marital conflict mediation, and post-separation abuse. *Mediation Quarterly*, 9(3):205–225, 1992.
- [FSB00] Ruth E. Fleury, Cris M. Sullivan, and Deborah I. Bybee. Domestic abuse by ex-partners: When ending the relationship does not end the violence. women's experiences of violence by former partners. *Violence Against Women*, 6(12):1363–1383, December 2000. Digital utgåva tillgänglig via <http://www.sage.com>.
- [Hyd95] Margareta Hydén. *Mellan det möjliga och det omöjliga: Om kvinnomisshandel inom äktenskapet*. Liber Utbildning, 1995.
- [Hyd99] Margareta Hydén. The world of the fearful: Battered women's narratives of leaving abusive husbands. *Feminism & Psychology*, 9(4):449–469, 1999.
- [Joh97] Holly Johnson. Att forska om våld mot kvinnor: En kanadensisk offerundersökning. In Olsson and Wiklund [OW97].
- [Kur96] Demie Kurz. Separation, divorce, and women abuse. *Violence Against Women*, 2(1):63–81, March 1996.
- [LHWK00] Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand, and Anne-Marie Kolliokoski. *Slagen Dam: Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige - en omfångsundersökning*. Fritzes, 2000.
- [Mah91] Martha R. Mahoney. Legal images of battered women: Redefining the issue of separation. *Michigan Law Review*, 90(1):1–93, 1991.
- [ME86] Birgitte Mral and Ann-Charlotte Ericsson. Uppsala kvinnojour 1980-1985: En dokumentation, 1986.

- [OW97] Monika Olsson and Gunilla Wiklund, editors. *Våld mot kvinnor*. Rapport 1997:2. Brottsförebyggande rådet, 1997.
- [Pta97] James Ptacek. The tactics and strategies of men who batter: Testimony from women seeking restraining orders. In Cardarelli [Car97], pages 104–123.
- [Ram89] Lennart Rammer. Kvinnor som offer för våldsbrott med dödlig utgång. In JÄMFO Kerstin Sjeldrup, editor, *Kvinnomisshandel*, pages 61–82. JÄMFO, 1989.
- [Sev97] Aysan Sevèr. Recent or imminent separation and intimate violence against women: A conceptual overview and some canadian examples. *Violence Against Women*, 3(6):566–589, 1997.
- [SOU95] Kvinnofrid, 1995. Offentlig utredning.